

dır. Köşeleri sütunçelerle yumuşatılan ve birer atlamalı düzende sekiz sivri kemerli pencere açılmış olan kasnak üstte palmet süslemeli saçak friziyle nihayet bulmuştur.

Cadde yönündeki cephede iki pencere arasına yerleştirilmiş bir çeşme mevcuttur. İki yandan iri sütunçelerle sınırlanan çeşme bir sıra mukarnaslı niş şeklinde düzenlenmiştir. Nişin üstünde iki köşede rozet süsleme ve tek satır halinde bir diğer kitâbede Hasan Paşa'nın adı geçmekte olup tarih yazılı değildir. Daha yukarıda ise mukarnaslı bir frize oturan tepelik zarif, dilimli bir kubbecik şeklinde düzenlenmiştir ve üstte süslü bir alemle son bulmaktadır. Niş içinde yer alan çeşme ayna taşı, istiridyeye kabuğu şeklinde alınlıklı ve çeşme tepeliğinde olduğu gibi zarif alemler ve dilimli bir tepeliğe sahiptir. Alttaki oval formlu çanak yuvarlak bir kaideye oturtulmuştur. Çeşmenin sağında türbe duvarına konan on mısıralı kitâbe 1126 (1714) tarihli olup Mostarlı Mustafa Paşa oğlu Mehmed Bey'in türbeye gömülmesi üzerine buraya konmuştur.

Altısı mermer lahitli, altısı ahşap sandukalı olmak üzere on iki kabrin bulunduğu türbenin içi kalem işiyle süslenmiştir. Mermer olanlardan üçü kavuklu, üçü de hotzoludur. Vaktiyle bu lahitlerin renkli kalem işi süslemeli olduğu çok az kalan boya izlerinden anlaşılmaktadır. Türbede Nakkaş Hasan Paşa ile hanımı ve çocuklarından başka Mehmed Bey yatmaktadır. Hazîrede ise dokuz mezar taşı tesbit edilmiş olup bunlar Ayşe Hanım, Rukiye Hatun, Hatice Hanım, İbrâhim Ağa, Kul Hâfız Mehmed Emin Efendi, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyün'dan Mehmed Emin Efendi, Zekiye Fitnat Hanım, Osman Efendi ve Nefise Hanım'a aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 255; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 30; *Sicill-i Osmânî*, II, 131; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 350; İsmail Günay Paksoy, *İstanbul Rical Türbeleri* (mezuniyet tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü, s. 91-93; Yıldız Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 63-66; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 352; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996, s. 199-201, 401; Banu Mahir, "Hasan Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 541.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

NAKKAŞ SİNAN

(bk. SİNAN BEY).

NAKKAŞHÂNE

(نقاشخانه)

Süsleme sanatçılarının toplu halde buldukları atölyeler grubu, bir tür iş hanı.

Nakkaşhânelerde (kârhâne-i nakkâşân) ressam, kalem işi yapanlar, musavvir, müzehhip, mücellit gibi kitap bezemecileri, değerli taş yontucuları, işlemeciler, taşçı ustaları, camcılar çalışırdı. Gıyâseddin Baysungur'a (ö. 837/1434) sunulmak üzere hazırlanmış bir belgede, nakkaşlar için daha önce temeli atılmış olan kütüphanenin bitirildiği ve nakkaşlarla kâtiplerin artık orada oturduğu bilgisinden Timurular'da bu iş yerlerine "kütüphane" denildiği öğrenilmektedir (Özgerin, VI |1976], s. 496). Aynı ismin Safevîler'de ve Özbekler'de sultanın veya bir şehzadenin hâmilîğindeki atölyeler için de kullanıldığı görülür (Kâdi Ahmed, s. 221). Ancak yine Safevî sarayında bu tür atölyelere nakkaşhâne denildiğine işaret eden bilgiler de vardır (a.g.e., s. 191).

Araştırmalar ve kaynak eserler, İstanbul'da çarşı esnafının çalıştığı nakkaşhânelerin yanı sıra (Evliya Çelebi, I, 610) Top-

Musavvir ve hattatların çalıştığı bir nakkaşhâneyi tasvir eden minyatür (Nasirüddin-i Tûsi, *Ahlak-ı Nâsiri*, Sadreddin Ağa Han Koleksiyonu, MS, nr. 39, vr. 196*)

Sultan III. Ahmed'in nakkaşhânenin düğün alayını seyretmesini gösteren bir minyatür (*Sunâme-i Vehbi*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 168*)

kapı Sarayı'nın içinde ve yakınında sarayın sanat ve zanaat işlerini gören nakkaşhânelerin bulunduğu göstermektedir. Son çalışmalarına göre saray teşkilâtına bağlı ehl-i hiref-i hâssa, nakkaşlar bölümünden bazılarının nakkaşhânesinin sarayın birinci avlusunda, bazılarının sarayın dışında ve Hipodrom'a bakan yönde Arslanhâne denilen binanın yanında olduğu anlaşılmıştır (Çağman, *Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, s. 44). Ayrıca saray için yapılacak özel işlerle ilgili olarak seçilen sanatçılara ayrı bir nakkaşhâne tahsis edildiği bilinmektedir. Osmanlı nakkaşhânelerinde yapılan işlerin cinsini, ustaların isimlerini ve aldıkları ücretleri gösteren kayıtların düzenli biçimde tutulması sonucunda saraya bağlı nakkaşhânelerin teşkilâtı ve çalışması hakkında diğer İslâm ülkelerinde görülemeyecek zenginlikte bir bilgi ve belge birikimi oluşmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdi Ahmed [Kummî], *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 191, 221; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 610; Rifki Melül Meriç, *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar*, Ankara 1953, tür.yer.; Esin Atıl, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, Washington 1987, s. 29-36; Filiz Çağman, "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", *Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri: Sanat Tarihinde Doğudan Batıya*, İstanbul 1989, s. 35-

NAKKAŞHÂNE

46; a.m.f., "Behind the Ottoman Canon: The Works of the Imperial Palace", *Palace of Gold and Light: Treasures from the Topkapı*, İstanbul 2000, s. 46-56; Gülu Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1991, s. 47-48; Rauf Tuncay, "Türk Nakış Sanatı ve Nakkaş Molla Kasım", *BTTD*, III/13 (1968), s. 71-77; Muammer Kemal Özerin, "Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Ca'fer'in Bir Arzı", *STY*, VI (1976), s. 471-516; Carol G. Fisher, "Nakkaşh - khâne", *EI²* (İng.), VII, 931-932.

ZEREN TANINDI

NAKŞA

Ege denizinin güneybatısında
Yunanistan'a bağlı ada.

Yunanistan'ın doğu kıyısı açıklarında bulunan Kyklad / Kiklad (Tavşan adaları) takımadaları içinde yer alır. Bu takımadaların tamamı küçükü büyüklü otuzu aşkındır. 428 km² yüzölçümü ve 1003 m. yüksekliğindeki Dia / Zia dağı ile Kikladlar'ın en büyük ve en yüksek adası özelliğini taşır. Adanın merkezi batı kıyasındaki Naksos / Nakşa (Chora / Hora) kasabasıdır. Ada çeşitli kaynaklarda Naxos, Naxia, Nixia, Axia, Nicsia, Naksia, Nasso gibi adlarla anılırken Türkçe literatürde Nakşa şeklinde geçer.

Adanın yerleşim tarihi antik dönemlere kadar iner. Buraya ilk iskânı Trakyalılar'ın gerçekleştirdiği, daha sonra Giritliler'in, Karyalılar'ın ve Teselyalılar'ın etkisi altına girdiği belirtilir. İyonyalı göçmenlerin yerleştiği ada milâttan önce VI. yüzyılda Tiran Lygdamis tarafından yönetildi. Persler burayı milâttan önce 490'da yağmaladı ve on yıl boyunca idareleri altında tuttu. Delos birliğine katılan adayı Atinalılar milâttan önce 471'de ele geçirip milâttan önce 404'e kadar burada yönetimlerini sürdürdüler. Bir müddet İspartalılar'ın, ardından yine Atinalılar'ın ve Makedonyalılar'ın hâkimiyetine girdikten sonra Roma İmparatorluğu'na katıldı. Doğu Roma'nın bir parçası olan ada Girit'e yerleşen müslüman Araplar'ın akınlarına mâruz kaldı. 904 yılındaki bir akında Nakşalılar'ın bir bölümü esir alınıp Girit'e götürüldü. Ada bir süre Girit Arap Emirliği'nin haraçgüzârı oldu. Tahminen 910'dan sonra yine Doğu Roma'ya bağlandı. Gerek bu dönemde gerekse Anadolu Selçuklularının zamanında Anadolu ile ticarî ilişkiler gelişti. Arap coğrafyacısı Şerif el-İdrîsî eserinde buradan "Naksiyye" şeklinde söz eder. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde adada Selçuklular'a ait sikkeler bulunmuştur. Ayrıca XIII. yüz-

yıl başlarında Antalya ve Alanya'dan gelen hristiyan göçmenlerin adaya yerleştiğinden söz edilir.

IV. Haçlı seferi sırasında İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulunca Venedikli Marco Sanudo 1205'te sekiz gemiyle adayı ve yakın çevresini ele geçirdi, 1207'de İstanbul'daki Latin imparatorundan Nakşa dükü unvanını aldı. Böylece Kiklad adalarında Nakşa merkezli Arkhipelagos Dukalığı oluştu. Adaya yönelik tesbit edilebilen ilk Türk akınları XIV. yüzyılın başlarında gerçekleşti. Aydın ve Menteşe Beyliği'ne bağlı denizciler buraya birçok akın yaptı. 1304, 1309-1310'daki akınların ardından Gazi Umur Bey, 1336-1341 yıllarında düzenlediği seferlerle Nakşa dahil Kiklad adalarını yağmaladı. Bu hadiseden söz eden Enveri, buranın beynin adını verip kalesinin müstahkem oluşunu anlatırken adayı "Nahşa" adıyla anmıştır (*Düstürnâme*, s. 40-41). Bazı Batı kaynaklarında 1341'deki akında 6000 Nakşalı'nın esir edildiği belirtilirse de bu rakamın adanın nüfusu düşüldüğünde hayli abartılı olduğu anlaşılır.

Aydinoğulları'nın haraçgüzârı durumundaki adanın ve dükülüğün idaresi 1383'te Veronali Crispi ailesi tarafından ele geçirildi. Buraya yönelik ilk Osmanlı seferi, Nakşa dukası Pietro Zeno'nun Türk gemilerine karşı düşmanca muamelesine bağlanır. Bizans kaynaklarına göre Çalı/Çavlı Bey idaresinde Osmanlı filosu 819'da (1416) Nakşa adasına kadar uzanmıştır. Venedik'in Nakşa üzerindeki vesayeti daha önce Osmanlılar'ca da tanınmıştı. 1403'te Süleyman Çelebi ile yapılan antlaşmada Nakşa'nın adı geçiyordu. Antlaşmalar daha sonra Çelebi Mehmed, II. Murad, II. Mehmed tarafından kabul edilmiştir. Nakşa dukasının Aydınoğulları'na verdiği haracı artık ödemeyeceği ve Osmanlılar'a haraç vereceği hususu 822 (1419) antlaşması ile yürürlüğe girmişti (ayrıca 1426, 1446, 1451, 1454 antlaşmalarında tekrarlanmıştır). Ancak Osmanlı-Venedik savaşı (1463-1479) Nakşa'nın sert akınlara uğramasına yol açtı. 882'deki (1477) seferde adanın Osmanlı kontrolü altına girdiği ve 884 (1479) antlaşmasıyla yine Venedik'in vesayetine bırakıldığı bazı Batı kaynaklarında belirtilir. II. Bayezid döneminde (1481-1512) yeniden başlayan Osmanlı-Venedik savaşları da burayı etkiledi. 908 (1503) antlaşmasıyla eski statü korusu, fakat Türk korsanlarının adaya akınları sürdü. Bunların birinde Nakşa dükü de esir alınmıştı. XV. yüzyılın başlarında adayı tarif eden Pîrî Reis burayı Venedik'e bağlı gösterir ve önceleri Küçük Si-

cilya dendiğini, verimli ve mâmur bir yer olduğunu, kalesinin önündeki limanın gemiler için müsait bulunmadığını belirtir (*Kitâb-ı Bahriye*, s. 206).

Nakşa ve civarındaki adalar, 944-945 (1537-1538) yıllarında Barbaros Hayreddin Paşa'nın adalar seferiyle Osmanlı kontrolü altına girdi. 1540'taki Osmanlı-Venedik antlaşmasıyla hâkimiyet hakkı resmen Osmanlılar'a devredildi. Başlangıçta buradaki Crispi hânedanı idarecileri statülerini korudu. 1518'de Nakşa dükü olan IV. Giovanni, Osmanlı idaresi altında 1564'te ölümüne kadar yöneticilik yaptı. Yerine geçen oğlu IV. Giacomo ise Osmanlılar'ın Sakız'a el koyup Latin idarecileri uzaklaştırmaya başladıkları bir sırada ada halkının kendisinden şikâyetçi olması üzerine görevden alındı. Ancak adanın statüsüne dokunulmadı ve dükük Yasef Nasi'ye verildi (974/1566). Osmanlı yönetimi adanın yöneticilerini bir nevi vergi toplayıcısı şeklinde görüyordu. Nitekim 954-959 (1547-1552) tarihli haraç teslimat defterinde Yani Hristo diye anılan IV. Giovanni haraç teslimatçısı olarak kayıtlarda geçer. Cemâziyelevvel 974'te (Kasım 1566) adadan kaçan Giacomo, 987'de (1579) Nasi'nin ölümü üzerine dükülüğü yeniden ele geçirmek için İstanbul'a başvurduysa da bir sonuç elde edemedi. Nakşa ve civar adaları bir sancak haline getirilip Süleyman Bey ilk sancak beyi olarak tayin edildi. Ayrıca buraya bir kadı gönderildi. 1025'te (1616) Nakşa, Viyana'ya giden Osmanlı heyetinde tercüman olarak bulunan Hırvat asıllı Gaspar Gratiani'ye verildiyse de ertesi yıl yine doğrudan Kaptanpaşa'ya bağlandı ve sancak olma statüsünü devam ettirdi. Ada uzun süren Girit seferi sırasında (1645-1669) Venedik kontrolüne girdi ve bu dönemde baş gösteren korsanlık faaliyetlerinden etkilendi. Özellikle Fransız asıllı korsanlardan Hugues Creveliers 1670'lerde on dört yıl boyunca bu yörede faaliyet gösterdi. Nakşa'dan birçok müslüman ve hristiyan aile bu saldırılar yüzünden İzmir'e göç etti (1675-1678). Ada XVIII. yüzyılda Osmanlı-Venedik savaşlarından eskisi kadar etkilendi. Mora'yı tekrar ele geçiren Osmanlılar adalarda yeni düzenlemeler yaptı. 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı sırasında Akdeniz'e inen Ruslar, Haziran 1770'te Nakşa'ya çıkıp burayı 600 askerle koruma altına aldılar ve bölgedeki askerî üslelerinden biri haline getirdiler. Rus işgali 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar sürdü. 1782'de Osmanlılar adada yeni idarî düzenlemeye gittiler. Kaptanpaşa'nın idarî ve